

MODERNİZMDEN POSTMODERNİZME KARŞILAŞTIRMALI KURAMSAL BİR BAKIŞ: POSTMODERNİZM MODERNİZMİN DEVAMI MI? YOKSA BİR TEPKİ Mİ?

A COMPARATIVE THEORETICAL PERSPECTIVE FROM MODERNISM TO POSTMODERNISM: IS POSTMODERNISM A CONTINUATION OF MODERNISM? OR A REACTION?

Dr. Öğr. Üyesi M. Taner TÜRK

Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü,
tanerturk@selcuk.edu.tr

Konya / Türkiye

ORCID: 0000-0003-0152-4458

ÖZET

20. yüzyılın ikinci yarısından beri toplumun pek çok kesiminde postmodernizm üç farklı şekilde algılanır. İlk grup modernizm karşıtı olarak değerlendirir ki en popüler olan bu görüştür. İkinci grup modernizmin devamı olarak görür. Üçüncü grup ise hem modernizmin hem postmodernizmin kaynaşarak oluşturduğu toplumu olumsuz etkilere maruz bırakan bir yapı olarak görür. Kelimeye farklı biçimlerde yaklaşılması bilim çevrelerinde kelimeyle ilgili tartışmaların sonsuz ve kısır bir döngüye girilmesine neden olmaktadır.

Modernizmin elitist tavrı postmodernizmde popülist bir yapıya dönüşür. Bu yapı farklılıklara kucak açan esnek bir formdadır. Tek bir doğru yerine doğruların göreceliliğine atıf yapan bir hale bürünmüştür. Postmodernizm; modernizmin ve Aydınlanma düşüncesinin önde gelen özellikleri olan ve kaynağını Antik Yunan'dan alan düzen, simetri, akıl uyum gibi özelliklerle ilerleme ve ahlak gibi nosyonları tamamıyla reddetmiştir. Merkezi düşünce yerine merkezsizlik, nesne yerine özne, hiyerarşi yerine anarşi, sanatta bütünlük yerine melezlik, homojenlik yerine heterojenlik, gerçeklik yerine hayal, sorgulanamaz elitist gerçeklik anlayışı yerine popülist çoğulcu yapı kullanılmıştır.

Bu makalede postmodernizm, ilişkili sözcükler olan modern, modernite, modernlik, modernizm, postmodernite, postmodernlik üzerinden tarihsel arka planına da değinilerek açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır. Her ne kadar sözcüğe net bir anlam kazandırmak mümkün olmasa da var olan tartışmaların varlığını tek bir çalışmada ortaya koyabilmek çalışmanın bir diğer amacıdır.

Anahtar Kelimeler: Postmodern, postmodernizm, modern, modernite, modernizm

ABSTRACT

Since the second half of the 20th century, postmodernism has been perceived in three different ways by many segments of society. The first group considers it anti-modernism, which is the most popular view. The second group sees it as a continuation of modernism.

The third group sees it as a structure formed by the fusion of both modernism and postmodernism, exposing society to negative effects. Different approaches to the word have led to an endless and vicious cycle of debates about it in scholarly circles.

The elitist attitude of modernism transforms into a populist structure in postmodernism. This structure embraces diversity in a flexible form. Instead of a single truth, it has become one that attributes the relativity of truths. Postmodernism completely rejects the prominent characteristics of modernism and Enlightenment thought, such as order, symmetry, rational harmony, and notions of progress and morality, all of which derive their origins from Ancient Greece. Instead of central thought, decentering has been used, subject instead of object, anarchy instead of hierarchy, hybridity instead of unity in art, heterogeneity instead of homogeneity, fantasy instead of reality, and a populist pluralistic structure instead of an unquestionable elitist understanding of reality.

This article will attempt to clarify postmodernism by examining its historical background through related words: modern, modernity, modernity, modernism, postmodernity, and postmodernism. While it is impossible to provide a definitive meaning to the word, another aim of this study is to reveal the existence of existing debates in a single study.

Keywords: Postmodern, postmodernism, modern, modernity, modernism

GİRİŞ

Sosyal bilimlerde tanımlarında üzerinde hem fikir olunamayan bazı kavramlar vardır. Bunlardan en çok bilineni kültür kavramıdır. Postmodernizm sözcüğünü de kültürden bağımsız olarak ele alamayız. Çünkü postmodernizmin oluşabilmesi için bir kültür ortamına ihtiyaç vardır. Batıda ortaya çıkan bir kavram olarak postmodernizmi kavrayabilmek için Batı kültürü hakkında bilgi sahibi olunmalıdır. Batı kültürünün dinamosu Burjuvazi; mıknaatısı ve bobini ise kapitalizmdir. Kapitalizm, Avrupa'nın dini dönüşümlerinde hep kendisine yer edinmeyi başarmıştır. Kapitalizmin yaşayabilmesi için yegâne unsur Antik Yunan'dan kalan miras olan rekabettir. İşte bu rekabet olgusu Avrupa kültürünün sürekli olarak ileri gitmesini sağlamış ve bu sayede Doğu'nun hem kültürel hem de siyasal hegemonyasını şimdilik yıkmayı başarmıştır. Coğrafi konumu olarak bir Doğu dini olan Hristiyanlık şu anda Dünya'nın farklı coğrafyalarında yaşayan insanları nüfusu altında tutabilmek için Batı'nın ideolojik aygıtlarından sadece bir tanesidir. Batı Uygarlığının kaynaklarından bir tanesi de Antik Yunan ve Roma'dır. Yunan'ın politeist inancı ve dolayısıyla pagan geçmişi Avrupa'nın Hristiyanlığı kabulüyle sorgulanmaya başlanmıştır. Bu yüzden bu aşamada bir sınır çizilmesi gerekliliği ortaya çıkar. İşte konulan bu sınır postmodernizmin anlaşılabilmesi için durulması gereken ilk duraktır. Çünkü modernin etimolojisi buraya dayanır. Moderni anlamadan da ne postmodern ne de benzer kelimeleri anlamak mümkün değildir.

Makalede bu görüşler detaylandırılarak postmodernizmin modernizmle nasıl bir ilişkide olduğu bir tepki hareketi mi yoksa modernizmin bir devamı olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Postmodernizm, postmodernite ve postmodern gibi terimleri anlamının yolu post öneki atılmış sözcüklerden geçmektedir. Bu çalışmada bu kavramların birbiriyle ilişkisi benzerlikler ve farklılıklar üzerinden postmodernizm terimini merkeze alınarak yürütülecektir. Çünkü bilim camiasında bu kavramlar yanlışlıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Tartışmacı anlatım tekniğiyle yazılan bu makalede postmodernizmin hâkim görüş ve eleştirileri üzerinden postmodernizmin tarihsel arka planı, günümüzdeki ve gelecekteki hali üzerine yorumlar yapılacaktır.

POSTMODERNİZM ve MODERNİZM

Postmodern ya da postmodernizm hakkında hüküm verebilmek için öncelikle kelimenin ek almamış yalın haline bakmak gerekir. Modern kavramı, Latince kökenli "modernus" şeklinde 5. yüzyılda o dönemin Hristiyan Batısını, Romalı ve hatta pagan olan geçmişinden kurtarmak maksadıyla kullanılır (Habermas, 1994: 31). Yeni bir ideolojik yapılanma beraberinde eskiyi komple yok etme güdüsünü getirir. Bu yüzden geçmişe dair her şey unutulmak istenir.

İşte “modernus” kelimesi de her ne kadar günümüzde din dışı olarak algılanan modern sözcüğünün atası da olsa, ortaya çıkışı tamamen dini nedenlerden ve siyasi reflekslerden kaynaklanır. Çalışmanın giriş kısmında bahsedilen sınır burasıdır. “Modernus” kelimesi de geleneğe ya da eskiye karşı “post” bir tavır takınır. Kendisinden sonra gelecek olan postmodern karşısında kendisi de eski ya da gelenek haline dönüşür. Lyotard (1997: s. 156), “ bir yapıt eğer ilkin postmodernse modern olabilir. Böyle anlaşılan postmodernizm, amacında modernizm değildir, oluşumunda modernizmdir ve bu oluşum durumu süreklidir” diyerek bu paradoksu ortaya koyar. İşte bu yönüyle postmodernin önündeki “post”u modernin içinde araştırmak gerekir.

Postmodernizm kavramını ilk kimin kullandığı bilinmese de kavramın yaygın kullanılışı post önekinin de etkisiyle daha çok modernizme başkaldırı olarak karşımıza çıkar. Zekâ, postmodernizmi içerdiği kaotik yapıdan kaynaklanan düzensizlik, karmaşa, belirsizlik vb. olumsuz içerikler yüzünden tanımlamanın zor olduğu belirtirken, yine de temel hareket nosyonunun modernizmle ya da modernlikle bir hesaplaşma dürtüsü olduğunu belirtir (Zekâ, 1994: s. 10). Modern sözcüğünün Latince kökenine bakacak olursak eğer, sözcüğün tam şimdi anlamına gelen *modo* kelimesinden türediği görülür. Bu durumda postmodern kelimesinin sözcük anlamı “*tam şimdiden sonra gelen*”dir (Appignanesi vd. , 1998: s. 19). Tarih boyunca içeriği değişmiş olsa bile, modern kelimesi , “*eskiden yeniye geçişi ve dönemlerin kendileriyle Antik Çağ arasında bir ilişki kurma bilincini dile getirmiştir*” (Yamaner, 2007: s. 12). Aslında burada sorun olan modernlikten ziyade modernliğin akım olan hali modernizm sorunları yaratan unsurdur.

İsmail Çetışli de modern sözcüğünün etimolojisi hakkında benzer sözleri sarf eder. Latince modernus kelimesinden gelen modern sözcüğünün ilk kullanımı M.S 5. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Kelime, Hristiyanlıktan öncesini ve sonrasını ayırmak amacıyla kullanılmıştır. Zamanla yeni ve eskiyi birbirlerinden ayırmaya dönüşür (Çetışli, 2008: s. 152-153). Charles Jenks daha da eskiye giderek modernin 3. yüzyıla kadar varan bir geçmişi olduğunu belirtir. (Appignanesi vd. , 1998: s. 9-10). Tabii ki burada modernin hep yeniye atıfta bulunduğu unutulmamalıdır.

Modernizm sözcüğü aynı kökten gelen bazı kelime gruplarıyla karıştırılır. Modernlik, modernleşme ve modernite sözcükleri bazen birbirlerinin yerine kullanılır. Aralarında benzerlikler olması doğaldır fakat farklı anlamlara sahiptirler. Orkunoğlu bu kelimeleri ve aralarındaki farkları şöyle açıklar:

Modernite, tüm toplumsal sürecin bütün (ekonomik, siyasal, kültürel, estetik, düşünsel vb.) alanlardaki dönüşümlerin tümünü içerir. Modernizm, yalnızca kültür, sanat ve estetik alandaki dönüşümleri kapsar. Modernleşme, ise ekonomik, siyasal ve teknik alanlardaki kurumsal altyapısal değişimler demektir (Orkunoğlu, 2007: s. 24).

Modernite ve postmoderniteyi birer dönem olarak kabul edersek, modern ve postmodern de ö dönemlerin kendilerine özgü niteliklerini belirten sıfatlar olarak düşünebiliriz. Mcguigan da postmoderniteyi, modern toplumsal kurumların yerini aldığı ve böylece küresel bir postmodern topluma doğru çıkış açan bir geçişe yol açtığı söylenen kültürel ve epistemolojik bir durum (Mcguigan, 2006: s. 174) olarak niteleyerek postmoderniteye bir geçiş evresi konumu vermiştir. Modernleşme ve postmodernleşme somut ve hareketli bir süreci betimlerken, modernizm ve postmodernizmde ise daha düşünsel bir durumun olduğunu görebiliriz (Şaylan, 2009: s. 72). Krishan Kumar (1995: s. 126) ise postmodernlik ve postmodernizm arasında bir ayrım olmadığını düşünür. Birbirlerinin yerine kullanılabileceğini belirtir. Aralarındaki tek farkın ise postmodernliğin daha siyasal ve toplumsal bir yönü varken, postmodernizmin ise bu durumun kültürel eşdeğeri olduğunu söyler. Başka bir ifade ile Postmodernliğin toplumda ve toplumun kültüründe uygulanma biçimine postmodernizm denilebilir.

Postmodernizmi modernizm karşıtlığı ya da devamlılığı üzerinden tartışmaya başlamadan önce genel olarak postmodernizmi tanımlama çabaları üzerine konuşmak yerinde olacaktır. Aydınlanmaya karşı takındığı kuşkucu tavrın Postmodernizm tanımlarda kendisine sıkça yer bulduğu görülür. Diğer tanımlama denemelerinde ise daha çok postmodernizmin özellikleri üzerinden hareket edildiği görülür.

Radikal tanımlama biçimlerinde ise postmodernizmin bir anlam içermediği ve tanımlama çabalarının beyhude bir çaba olduğu görüşü dikkat çeker. Tanımlamalarda ilk grubun postmodernizme daha düşünsel bir yaklaşımla yanaştıkları görülür. Bozkurt (2004: s. 439), felsefenin postmodernizmle birlikte yeniden hayata döndüğünü belirtir: “*Felsefî düşüncenin dünya sorunları karşısındaki önemini vurgulama, varlık, gerçeklik ve bilgi değerlerinin yeniden sorgulanışı, insansal fenomenlerin yeni bir zorunluluk olarak baştan değerlendirilmesi bakımından öncelik kazanmaktaydı*” (Bozkurt, 2004: s. 439). Lyotard da postmodern sanatçı ve yazarları filozofların konumuna taşır:

Postmodern, modernin içerisinde sunulamayanı, sunumlamanın kendisinde ileri götüren olacaktır: güzel biçimlerin tesellisini ve elde edilemez olanın kolektif nostaljisini paylaşmayı mümkün kılan bir zevk uzlaşımını inkâr edecektir; bunlardan hoşlanmak için değil, sunulamayanın güçle bir anlamını veren yeni sunumlamaları araştıracaktır.

Postmodern sanatçı veya yazar, felsefecinin konumundadır (Lyotard, 1997: s. 158).

19. yüzyılda Nietzsche ve Marx; 20. yüzyılda ise Wittgenstein ve Freud, postmodernizmin temellerini atan düşünürlerden birkaç tanesidir. Kapitalizmi, Batı tarzı rasyonalizmi sorgulayan bu düşünürler yukarıda bahsi geçen akli merkeze alan ilerlemeci anlayışın mutluluk getirmeyeceğini belirterek alternatif çözümler sunmuşlardır.

Burada karşımıza çıkan husus modernizmin tek düzeligi ya da kalıplaşmış, sorgulanamaz büyük anlatıları savunmasına; postmodernizmin ise her şeyi sorgulayan küçük anlatısal yapısına bir vurgulama yapılmasıdır. Modernizmin var olan sorunları görmezden geldiğine inanıldığından, postmodernizmin günlük hayatta kullanımdan düşmeye başlayan felsefeyi tekrar gündeme taşıdığı söylenebilir.

Eagleton’a göre (2011: s. 9), postmodernizm, modernizm projesi olarak da bilinen Aydınlanma felsefesinin ve onun niteliklerinin reddidir. Bu nitelikler meta anlatılar¹ tarafından oluşturulmuştur. Bir modernizm projesi olan Aydınlanma’nın daha iyi bir dünya vaadi, bunun nasıl olabileceğine dair spekülasyonları, toplumsal olarak neyin arzu edilir olduğu ve bunun nasıl aranması gerektiği konusunda sorular ortaya çıkardı. Buna karşılık, postmodern zihniyetin en karakteristik özelliklerinden biri, insanlığın iyileşmesi olasılığını, geçmiş sanrıların korkunç kaydıyla zaten kanıtlanmış bir sanrı olarak reddetmesidir (Mcguigan, 2006: 53). Çözüm ve çare kaynağı olarak sadece kendini gören, karşısında hiçbir şekilde farklı görüşlere yer vermeyen meta anlatıların insanlığı ileriye götürmediğini vurgulayan postmodernizm geniş ölçekli ilerleme hareketlerinin bitimi olan II. Dünya Savaşı sonrasında hareket alanına kavuşur. Ağır sanayileşme hareketleri neticesinde çıkan savaşlardan yorulan toplumlar artık nekahet evresine geçmek istemişlerdir. Savaş sonrası toplumda oluşan kültürün adı postmodernizm olarak anılacaktır.

Kumar, postmodernizmi sanayi sonrasında oluşan toplumun kültürü olarak adlandırır (Kumar, 1995: s. 138). Bernard Rosenberg, 1957 yılında yayımladığı “Mass Culture” isimli kitabında postmodernizmi ‘kitle kültürü’ olarak tanımlar ve insanın bu kitle kültürünün bir ürünü olduğunu ekler. Ayrıca bu insanı ona dayatılan tüketim normlarına uymak zorunda kalan pasif bir birey olarak konumlandırır (Aktaran: Şaylan, 2009: s. 38). Mcguigan (2006: s. 174) postmodernizmi “*biçimler, medya ve toplumsal faaliyet alanları arasındaki modern sınırların rutin olarak aşıldığı ve aslında ortadan kaldırıldığı, yaygın bir "karıştır-seç" ve metalaştırılmış kültür alanı*” olarak niteleyerek modernizm sonrasında oluşan kültüre atıfta bulunur.

¹ Jean-François Lyotard kendilerini otorite olarak gören ve “ evrensel açıklamalar” yaptığını iddia eden anlatılar için “Büyük Anlatı (Grand Narrative) terimini kullanmıştır. Buna en büyük örnek olarak da, “insanlık tarihi”ni ve “toplumsal davranışı” kendine özgü “diyalektik materyalizm” ile ele alan “Marksizm”i göstermiştir. Postmodern bir dünya üzerinde yaşadığımız için, bu tarz anlatıların artık otorite olarak kabul edilemeyeceğini ve bunların yerine “küçük anlatıları (Little Narrative) kullanmamız gerektiğini belirtir (Bkz. Sim, 2006: s. 230,316).

Postmodernizm demokratik ve çok yönlü bir kavramdır. Bu yönünü farklı tanımlarından da anlayabiliriz. Felsefenin yeniden doğuşu olan postmodernizmin tanımlamalarında da düşünür ve yazarların meseleyi hep farklı perspektiften yakalamaya çalıştıkları görülür:

Kimilerine göre Postmodernizm, meta-anlatılara inanmazlıktır (Lyotard). Kimine göre radikalleşmiş modernite (A. Giddens), kimine göre geç kapitalizmin mantığıdır (F. Jameson). E. Gellner'e göre postmodernist akım, göreceliğin, yaşayan ve günümüzde karşımıza çıkan bir türüdür. Postmodernizm gösteri toplumunun (G. Debord) kültürü olarak ele alanlar var. Alman filozofu Habermass'a göre Postmodernizm yeni muhafazakârlıktır. Kimilerine göre postmodernizm, sağ-sol, doğru-yanlış, bilim-din gibi karşıtlıkları aşmaya çalışan bir düşüncedir (Orkunoğlu, 2007: 135).

Sezgin Kızılcıkel, de Eagleton gibi postmodernizmi karşı kutupta konumlandırdıktan sonra modernizm ve postmodernizmi karşılaştırır. Karşılaştırma ise modernizm değil bir sıfat olan modernlik üzerinden gerçekleşir. Bu açıdan bakıldığında modernlik sürecinin kendine özgü nitelikleri karşılaştırma unsurları olarak karşımıza çıkar. Modernlikte sanayileşme, ilerleme, akıl, teknoloji, öznellik, homojenlik ve kapitalizm ön plandayken, postmodernizmde; parçalı ve belirsiz olma hali, heterojenlik, çok katmanlılık, dinin yeniden doğuşu ön plandadır (Kızılcıkel, 1996: s. 32). Ecevit de postmodernizmin sayılan özelliklerinin kaynağının çoğulculuk yapısından kaynaklandığını belirtir:

Çoğulculuk, postmodernizmin yaşamda da sanatta da ana eğilimidir. Daha da ileri giderek ve postmodernizmin hiçbir ilkeye/kurala/kurama/ölçüte/felsefeye/dizgeye damgasını basmak istemeyen yapısıyla ters düşmeyi de göze alarak diyebiliriz ki, çoğulculuk postmodernizmin tek felsefesidir: akıl ve düşün, bilim ve ezoteriğin, teknoloji ve mitosun, burjuva dünya görüşü ile toplum dışı bir marjinalliğin yan yana/eş zamanlı var olduğu bir yaşam biçiminin adıdır (Ecevit, 2001: s. 66).

Üçüncü gruptaki düşünürler postmodernizmi tanımlarken ne Aydınlanma ne de modernliğe dair unsurları dikkate alırlar. Felsefi yapısıyla postmodernizm, bir çözüm alternatifi olarak piyasaya sürülmesine rağmen bazı düşünürlerce çözümden ziyade çözümsüzlük üretmekle suçlanır. Hatta Yıldırım (2022: s. 89) da postmodernizmin sadece içinde yaşadığımız çağdaki mevcut ortama bir atıf olduğunu belirtir.

Emre'nin (2004: s. 34), postmodernizmi tanımlarken hareket noktası modernite ve yabancılaşma olmuştur. Rönesans ve Aydınlanma ile akli ön plana alan modernitenin bu kavramları unutarak dönüşüp kendini var eden yapıyı inkâr edip ona yabancılaşmasını ve sonra da postmodernizme dönüşmesini ve bu dönüşümle ortaya çıkan sürece postmodernizm ismini verdiğini görürüz. Emre, postmodernizmi modernizmin karşısında ve bambaşka bir formu olan yeni bir algılama biçimi olarak da konumlandırır:

Kimilerinin ileri sürdüğü gibi postmodernizm, modernizmin kendisinden küçük farklarla ayrıldığı bir parçası ya da devamı olmadığı gibi, aslında üzerinde bütünüyle uzlaşılmasa bile kendine ait bir yöntemi bulunan ve modernizmden tamamen farklı yeni bir algılama biçimidir. (Emre, 2004: s. 16)

İşte makalenin esas üzerinde durduğu husus da tanımlardaki kamplaşma ve bulanıklıktır. Tanımlardan yola çıkıldığında postmodernizmin savaş sonrası kaotik dünyada var olan boşlukta kendine hareket alanı bulduğu söylenebilir. İddialı bir kuram oluşturmaktansa arkasına rüzgârı alarak kültürel olarak yeni olan her şeyi test etmeden kabul eden bir forma dönüşür. Bu üslup da onun aslında eleştirilebilirliğini engeller. Çünkü kendisine yönelik eleştirileri de kendinde olan bir özellik olarak kabul ederek etkisiz hale getirir. Çünkü yapısal olarak karşıtlıklara aynı anda yer verir.

POSTMODERNİZM, MODERNİZMİN DEVAMI MI? YOKSA BİR TEPKİ Mİ?

Postmodernizm, Avrupalı kimliğini oluşturan bütün unsurlara aynı anda yer vermeyi amaç edinir. Modernus kelimesi yani modern ortaya çıkarken dışlanan pagan geçmiş postmodernizmin içinde rahatça hareket alanı bulur. Bir anlamda haz odaklı pagan “logos”un yani modernin boyunduruğundan kurtulur. Her ne kadar rönesansla birlikte Antik Yunan tekrar gündeme gelse de. Antik Yunan’ın Dionizyak unsurları Hristiyan Avrupa’da söz sahibi olamamıştır. Kilise, Hristiyanlıkla uyum gösterebilecek unsurları kullanıma tekrar açmıştır. Daha çok Platon’un logosentrik (sözmerkezci) bakışıyla uyumlu olanlar tekrar sahne alabilmışlerdir. İşte; modern dediğimiz durumun kökeninde din yani Hristiyanlık vardır ve Freudyen bakış açısıyla değerlendirdiğimizde din yani “süperego”, “id”i yani haz odaklı pagan kültürünü bastırmıştır. Peki; kültürel olarak postmodernizm nasıl ortaya çıktı? biçiminde bir soruyu sormak burada mantıklı olacaktır. Batı, Postmodernizm aşamasına nasıl geldi?

Soruyu ya da soruları cevaplamak için yine kapitalizme bakmak gereklidir. Kapitalizm denilince Avrupa’da iki döneme değinmek gerekir: Coğrafi keşifler ve sanayi devrimi. Rekabetin günümüz Avrupa toplumunun ve kültürünün oluşumunda sahip olduğu önemi hatırlattıktan sonra işte bu iki dönemin kıyasıya bir rekabet ortamı yarattığını bilmek gerekir. Ortaya çıkan sermaye savaşları o kadar ileriye gitmiştir ki günümüz ABD’sini bile içine alan bir köle pazarı ortaya çıkarmıştır. Hatta bu ilerlemeci ve rekabetçi toplum yapısı Dünya savaşları neticesinde milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur. İşte Postmodernizm bu noktada karşımıza çıkar. “Logos”un yani aklın ve mantığın aslında dünyayı pek de ileri götürmediği aksine unutulmuş ya da ertelenmiş hazzı insanlara tekrar hatırlattığı söylenebilir. Sürekli savaşların ve ölümlerin olduğu bir dünyada insanlar artık anlık mutlulukların peşine düşer olmuşlardır. Yarınları düşünmeden sadece anın tadını çıkarmak, savaşlardan sonra onları insan yapan unsurları hatırlamak postmodernizm sayesinde gerçekleşmiştir. Son dünya savaşının üzerinden 2025 yılı itibariyle tam 70 yıl geçmiştir. Avrupa tarihinin hiçbir safhasında savaşılmadan geçen 70 sene olmamıştır. Fakat burada yeni bir soru daha gündeme gelir. Avrupa’nın neresinde savaş olmamıştır? Hangi bölgelerinde savaş olmuştur? Avrupa tam olarak neresidir? Burada etnosentrik bir bakış açısı karşımıza çıkar. Modernizmi aşır postmodernizmle tanışamayan bütün toplumlar savaşla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu savaşları çıkaran da genlerindeki rekabet dürtüsünü atamayan gelişmiş Avrupa ülkeleridir. Günümüzde ise artık Avrupa’nın lokomotif ülkeleri olan İngiltere, Fransa, Almanya’nın yerini çokuluslu şirketler almıştır. Artık rekabet ulus devletlerden ulus aşırı faaliyetleri olan çokuluslu şirketlere kaymıştır. Artık savaşlar meydanlardan kopararak, tüketim sahnelerine taşınmıştır.

Postmodernite öncesindeki dönem, beklenin aksine pek çok sorunu da beraberinde getirdi. Savaşlar çıktı. Açlık, yokluk ve yoksulluk arttı. Sınıflar arası çizgiler keskinleşti. Emperyalizm, kapitalizmin ona yüklediği misyonla bütün dünyaya bulaştı (Payza, 2011: s. 16). Modernizmdeki ulus devlet kapitalizmi, yukarıda da belirtildiği üzere postmodernizmde çokuluslu şirketlerin kapitalizmine dönüşerek varlığını sürdürür (Jameson, 1997, s. 61). İnsanlık bütün bunlara bir son verecek yeni bir güce gereksinim duydu. Acaba postmodernite buna cevap verebilecek miydi?

Peter Anderson’a göre (2002: s. 9-10) modernizmin kökeni Hispanik olup, ne Avrupa ne de Amerika’dır. Modernizm kelimesi İngilizce’de 1960’larda yaygın olarak kullanılmaya başlamışken, İspanyolca’da sözcük yaklaşık bir asır önce kullanılmıştır. Bu sözleri referans aldığımızda ise bugün Avrupa’nın ideolojik merkezleri olan İngiltere, Fransa ya da Almanya’nın hiç de hoşuna gitmeyecek bir sonuca ulaşılabilir. Demek ki; İspanyollar tarihsel olarak modernlikle diğer Batılı devletlerden daha önce tanışmıştır. Bu da aslında akıllara Endülüs Emevilerinin İspanya’da uzunca bir süre hâkimiyet kurduklarını hatırlatır. Bu hâkimiyet süresince de modernlik anlamında kültürel alışveriş yönünün Emevilerden İspanyollara doğru tek taraflı olduğu söylenebilir.

Postmodernlikte ise durum oldukça farklıdır. Postmodernliğin oluşabilmesi için öncelikle modernliğin aşılması ya da modernliğin ve postmodernliğin kol kola ilerleyebileceği bir toplum ve kültür yapısının meydana getirilmesi gerekir. Günümüzde postmodern toplum denilince akıllara ilk olarak A.B.D., İngiltere, Almanya ve Fransa gelir.

Batı toplumunda her ne kadar modernlikle ilk tanışan olma ihtimali diğer ülkelerden yüksek olsa da postmodernlik denilince aklımıza gelen ilk ülkelerden bir tanesi İspanya değildir. Tabii ki İspanya'da da postmodern unsurlara rastlamak mümkündür fakat postmodernizmin geleneğe ve moderne aynı anda yer verme ilkesinden hareketle; bu unsurları İspanya'da sıkça görmek mümkün değildir. Doğu toplumlarında ise modernlik kavramı zaten bir sorun olarak karşımıza çıkar. Her ne kadar kavram Batı'da Hristiyanlık yani dini bir kavram olarak oluşsa da; Doğu toplumlarında modernlik denilince akla din karşıtlığı da gelmektedir. Günümüzde modernizmin ve postmodernizmin bayraktarlığını yapan Batı'nın tarihsel, kültürel ve ekonomik geçmişi hakkında bir analiz yapılırsa; Batı ve Doğu'yu geçmişleri, günümüzdeki durumları ve gelecekteki muhtemel halleri hakkında daha kapsamlı yorumlar yapılması temin edilebilir.

Günümüzde kavradığımız haliyle Batı'nın uygarlık anlayışının temelleri Orta Çağ öncesinde Antik Yunan ve Roma'ya dayandırılrsa da, düşünsel temeller Doğu coğrafyası tarafından belirlenmiştir. Kralların mutlak otoriteyi elde etmek için derebeylerinin kalelerini yıkmakta kullandıkları barutun, Martin Luther'in Wittenberg'deki kiliseye astığı 95 maddelik manifesto neticesinde kilisenin Tanrı ile kul arasındaki aracılık işlevini yitirip otorite kaybı yaşaması ve neticesinde Protestanlık mezhebinin çıkıp yayılmasında rol oynayan matbaanın, Haçlı seferleriyle başlayıp coğrafi keşifler ve sanayi devrimiyle zirve yapan sömürgecilik faaliyetlerine zemin hazırlayan pusulanın Batı'nın Doğu'dan elde ettiği araçlar olduğu bilinmektedir. Bu yüzden bir süreç olarak uygarlığın gelecekte hangi coğrafyada hangi ölçütlerle anılacağı bilinemez. Sözü edilen bu gelişmeler o zamana kadar toplumda hâkim konumda olan ve zenginliklerine zenginlik katan soylu kesimin zenginliklerini alt ve orta tabakayla paylaşmak zorunda kalmalarına neden olmuştur. Zenginliğin nispeten homojen dağılımı uygarlıkla eşdeğer görülebilir. Ticaretin artık sadece soylu sınıf tarafından yapılmaması, Protestanlığın ahiret için dünyada çok çalışıp insanları birikime yönlendiren anlayışı bu durumu tetikleyen faktörlerden bir tanesidir. Günlük hayatta sıkça karşılaşılan gayri safi millî hâsıla değerlerinin yüksekliğine verilen önem Protestanlık merkezli uygarlık anlayışını temsil etmektedir (Türk, 2022: s. 153).

Mustafa Aydın da yukarıda değinilen unsurlara benzer bir görüş ortaya koyar. Ona göre Postmodernizm, modernliği aşmış olanların, modernizm ise geri kalmış ya da gelişimini tam olarak tamamlayamamış ülkelerin bir sorunu olabileceğini belirtir (Aydın, 2008: s. 37). Bu açılardan bakıldığında Postmodernizm ve modernizm tam olarak karşıt kutuplar olarak karşımıza çıkar. Aslında modernizm ve Postmodernizm karşıtlığı Doğu-Batı karşıtlığını da içerir. Batı şu anda postmodernizmden kurtulmaya çalışırken, Doğu postmodernizmi gizemli ve ışıltılı bir dünya olarak hayal etmektedir.

Hem ABD hem de Avrupa'nın önde gelen ülkeleri geleneğe ve moderne aynı anda yer verirler. Modernliğin ve geleneğin en somut göstergeleri mimari yapılardır. Sayılan ülkelerin kentleşme biçimlerine bakıldığında geleneksel yapılarla modern yapıların iç içe geçtiği görülür.

Mimarlık hususunda önde gelen tarihçi ve eleştirmen Charles Jencks "Postmoderni "Modern" in diğer tarzlar ile "çift kodlaması" ve bu sebeple moderne bir şeyler ekleyerek anlamlı bir şekilde modernin ötesine geçerken "Modern" in bazı şeylerini de muhafaza eden" (Aktaran: Rose, 2016: s. 314) biçiminde tanımlayarak, mimarinin geleneğe ve moderne aynı anda yer vermesine değinerek, postmodernin modernden ayrıştığını vurgular.

Liotard ve Toynbee'nin ayrıştıkları nokta postmodernizmin tarihsellik içerip içermediği hususundadır. Liotard sözcüğe dilbilgisi üzerinden yaklaşarak kelimeyi parçalara ayırıp açıklama yolunu seçer. Bu sayede aslında sözcüğü kavramanın yolunun "modern" sözcüğünden geçtiğini belirtmektedir. Modern sözcüğünün yeniye atıfta bulunmasının aslında modernin tükenmeyen bir yapıya işaret ettiğini gösterdiğini belirtir. Postmodernizmin ise tükenmeyen yeni olan modernin içinde var olan dönemsel bir durumu belirttiğini ifade eder.

Toynbee ise II. Dünya Savaşı ile başlayan tarihselliğin düşünselliği de değiştirdiğini belirterek savaş dönemini modernlik ve postmodernlik ayrımında sınır kabul etmektedir. Her iki düşünür de postmodernizme nitelikler üzerinden yaklaşmamıştır.

SONUÇ

Genel olarak değerlendirecek olursak, postmodernizm, II. Dünya Savaşı sonrası Dünyada oluşan boşluğu doldurmak için karşılaştığımız bir kavramdır fakat modernizm gibi yüzyıllarca süren bir hazırlık evresi geçirmemiştir. Bu yüzden de ayakları yere sağlam basmamaktadır. 1960'lı yıllara kadar hazırlık evresi olarak düşünülen postmodernite, postmodernizmin henüz sağlam bir felsefi ve düşünsel zemini oluşmadığından postmodernizmle beraber varlığını sürdürmektedir.

Aydınlanma düşüncesinin önde gelen özellikleri olan ve kaynağını Antik Yunan'dan alan düzen, simetri, akıl uyum gibi özelliklerle ilerleme ve ahlak gibi nosyonları tamamıyla reddetmiştir. Merkezi düşünce yerine merkezsizlik, nesne yerine özne, hiyerarşi yerine anarşi, sanatta bütünlük yerine melezlik, homojenlik yerine heterojenlik, gerçeklik yerine hayal, kurgusalılık ve elitistlik ya da tutucu olma durumu yerine çoğulcu bir yapı kullanılmıştır. Post-endüstriyalizm ve post-empresyonizm gibi kavramlarla kendini gösteren postlu yapıların kullanımını postmodern ve onun türev sözcükleri takip etmiştir.

Özetle; Postmodernizm II. Dünya savaşı sonrasında oluşan toplumun düşünce yapısını betimlemek için kullanılır. Postmodernizm kadar katı olmasa da postmodernite kavramından da bahsetmek yerinde olacaktır. Postmodernite bir yumuşak bir geçiş dönemini ifade eder. Henüz kuralları netleşmemiş postmodernizmin ayaklarının yere sağlam basabilmesi için toplumun ve toplumun ürettiği bilimin, sanatın ya da diğer unsurların kalıplaşabilmesi için gerekli zaman dilimine postmodernite diyebiliriz tıpkı modernizmin oluşabilmesi için Rönesansla başlayıp Aydınlanmaya kadar devam eden dönem için kullanılan modernitede olduğu gibi. II. Dünya Savaşı'nın bitimi olan 1945'lerden Soğuk Savaşın başlangıcı olan dönemi postmodernite olarak adlandırabiliriz. 1960'lardan sonra ise hem postmodernite hem de postmodernizm beraber hareket ederler. Tabii ki hatırlatmakta fayda var: Dünyadaki bütün toplumlar hatta aynı ülkenin ya da şehrin insanları postmodernizmi ya da modernizmi ortak olarak yaşayamazlar. Makalenin başında da belirtildiği üzere kapitalizm hangi düşünce akımı ya da yaşayış biçimini seçeceğinize karar veren bir mekanizmadır. İnsan seçimlerinde özgür değildir.

KAYNAKÇA

Anderson, Perry (2002). *Postmodernite'nin Kökenleri* (Çeviren: Elçin Gen). İstanbul: İletişim Yay.

Appignanesi, Richard, Garratt, Chris, Sardar, Ziauddin, Curry, Patrick (1998). *Yeni Başlayanlar için Postmodernizm* (2.Baskı). (Çeviren. : Doğan Şahiner). İstanbul: Milliyet Yay.

Aydın, Mustafa (2008). "Postmodernizm ve Eleştirisi". *Hece Aylık Edebiyat, Dergisi*, 138/139/140 (Düşüncede, Edebiyatta, Sanatta Modernizmden Postmodernizme Özel Sayısı), 34-46

Bozkurt, Nejat (2004). *20.Yüzyıl Düşünce Akımları Yorumlar ve Eleştiriler* (2.Baskı). İstanbul: Morpa Kültür Yay.

Çetişli, İsmail (2008). *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*. Ankara: Akçağ Yay.

Eagleton, Terry (2011). *Postmodernizmin Yanılsamaları* (2.Baskı). (Çeviren: Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yay.

Ecevit, Yıldız (2001). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yay.

Emre, İsmet (2004). *Postmodernizm ve Edebiyat*. Ankara: Anı Yay.

Habermas, Jürgen (1994). "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje" (Çeviren: Güleğül Naliş). *Postmodernizm* (2.Baskı) (Hazırlayan: Necmi Zekâ). İstanbul: Kıyı Yay. , 31-44.

Jameson, Fredric (1994). "Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı". (Hazırlayan: Necmi Zekâ) (Çeviren: Deniz Erksan). *Postmodernizm* (2.Baskı). İstanbul: Kıyı Yay. , 59-116.

- Kızılcelik, Sezgin (1996). *Postmodernizm Dedikleri*. İzmir: Saray Kitabevi
- Kumar, Krishan (1995). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*. Çev: Mehmet Küçük. Ankara: Dost Kitabevi.
- Liotard, Jean-François (1997). *Postmodern Durum* (2. Baskı) (Çeviren: Ahmet Çiğdem). Ankara: Vadi Yay.
- Mcguigan, Jim (2006). *Modernity and Postmodern Culture*. (2nd ed.). England: Open University Press.
- Orkunoğlu, Yener (2007). *Nietzsche ve Postmodernizmin Gerçek Yüzü*. İstanbul: Ceylan Yayınları
- Payza, Halit (2011). “Postmodernizmin İçinde Olmak ya da Teğet Geçmek”. *Berfin Bahar Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 155, 15-18
- Rose, Margaret (2016). *Parodi: Antik, Modern ve Postmodern* (Çeviren: Cansu Dikme). Ankara: Hece Yay.
- Sim, Stuart (2006). *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*. (Çeviren. : Mukadder Erkan ve Ali Utku). Ankara: Ebabil Yay.
- Şaylan, Gencay (2009). *Postmodernizm* (4.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi
- Türk, M. Taner (2022). “Uygarlığın Postmodern Durumu: Bir Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışması” içinde *Postmodern Fragmanlar Postmodernizm Üzerine Notlar* (Editör: Ahmet Faruk Yıldırım). Konya: Çizgi Kitabevi, 147-169.
- Yamaner, Güzin (2007). *Postmodernizm ve Sanat*, Ankara: Algı Yay.
- Yıldırım, Ahmet Faruk (2022). “Postmodern Dönemde Sosyal Medya: Bilgi ve İletişimi Yeniden Düşünmek” içinde *Postmodern Fragmanlar Postmodernizm Üzerine Notlar* (Editör: Ahmet Faruk Yıldırım). Konya: Çizgi Kitabevi, 89-104.
- Zekâ Necmi (1994). “Yolları Çatallanan Bahçe, Aynalı Gökdelenler, Dil Oyunları ve Robespierre” içinde *Postmodernizm* (2.Baskı). (Hazırlayan: Necmi Zekâ). İstanbul: K1y1 Yay. , 7-30.